

תופר

גדר מלאכת תופר

על המשנה המחייבת את התופר שתי תפירות בשבת, אומרת הגמרא:

והתופר שתי תפירות. והא לא קיימא! אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: והוא שקשרן. (עד ע"ב)

מהו בדיוק הגדר של מלאכת תופר? מהו היחס בין מלאכה זו למלאכת קושר? על מנת לענות על שאלות אלו נתחיל בביאור הסוגיה לעיל.

פירושים רבים נאמרו בראשונים לדבריו של רבה בר בר חנה בגדר מלאכת תופר:

1. קבוצת ראשונים אחת פירשה שגם בתופר יש לחייב רק בקשר של קיימא. באופן זה, אכן, יש לחייב שתיים – אחת משום קושר ואחת משום תופר. כך למשל פירש המאירי:

שקשרן – כלומר וחייב שתיים אחת משום תופר ואחת משום קושר.

(במשנה עג)

וכן היא גם שיטת הרמ"ך בהשגתו על הרמב"ם:

כתב הרמ"ך התופר שתי תפירות וכו' תימה למה לא כתב שיהא חייב שתיים משום קושר ומשום תופר כדברי הירושלמי שזה בודאי עשה שתי מלאכות קושר ותופר¹. (כס"מ י, ט)

2. אחרים הסכימו שמדובר בקשר של קיימא, אך טענו שיש לחייב משום תופר בלבד ולא משום קושר, כיוון שהקשר נועד להחזיק את התפירה בלבד, ואין בו עניין לעצמו. כך למשל כתב שם הריטב"א בשם התוס':

---

¹ אף רש"י גבי סוגיית חלתא שחייב יג חטאות פירש כן: "ואי חייטיה לפומיה – לעשות לה שפה הוסיף כאן תופר וקושר, שצריך לקשור לאחר התפירה". אלא שיש לומר שאינו חייב לקשור באופן שיתחייב משום קושר, אלא ששם מדובר באופן זה, שהרי מגמת הסוגיה היא לצבור חטאות. אך לא נראה כן מדברי רש"י, ויותר מסתבר שהוא סבור שצריכים קשירה שחייבים עליה, שזהו הנימוק שכתב לחיוב משום קושר (ישם לב לביטוי "שצריך לקשור" בדבריו).

דכיון שאין הקשירה רק להעמיד התפירה לא חשבינן ליה אלא משום תופר בלחוד.

3. רבים תירצו שהתופר אינו עושה קשר שמחייבים עליו, וזאת מסיבות שונות. כך למשל בתוס' רי"ד:

וכגון שעשה קשר שאינו של קיימא. (עד ע"ה ד"ה אמר ר' יוחנן)

וברמב"ן:

שמרכיבן זע"ז כעין קשר. (עד ע"ב ד"ה והוא שקשרן)

והריטב"א הוסיף:

ומורי הרב ז"ל פירש דקשרן לאו דוקא אלא שהרכיבן זה על גב זה ושזרן ביד לקיים התפירה². ויש עוד לומר כגון שקשרן על מנת להתיר אחרי כן דמשום קשירה ליכא אבל משום תפירה איכא כיון שהיא מתקיימת עכשיו. (שם, ד"ה והוא שקשרם)

והר"ן כתב בשם היראים:

שקשר שני ראשי החוט, ומכאן למד הרב ר"א ממיץ ז"ל דקושר קשר אחד לא מחייב שאינו מתקיים. (לב ע"ב באלפס)

והיינו שקושר את שני קצוות החוטים בקשר אחד ביניהם, ואע"פ שהקשר אינו מתקיים, מ"מ הוא מעמיד את התפירה שלא תיפרם מיידית.

4. הרמב"ם פסק:

התופר שתי תפירות חייב, והוא שקשר ראשי החוט מכאן ומכאן כדי שתעמוד התפירה ולא תשמט. (י, ט)

מדבריו נראה שמדובר בקשר גמור של קיימא. עוד נראה שאינו קושר בין שני קצוות החוט, אלא קושר כל קצה סביב עצמו. מדוע אם כן אינו חייב לדעת הרמב"ם משום קושר (כך גם הקשה הרמ"ך הנ"ל)? נראה ליישב בשתי דרכים:

א. הרמב"ם, לשיטתו, דורש שני תנאים בקושר: קשר אומן וקשר של קיימא, והכא אינו אלא קשר של קיימא ואינו קשר אומן (וכן הוא באבני נזר או"ח סי' קפח).

² וכעין זה בחידושים המיוחסים לר"ן, ופירש יותר – שעשה עניבה, שאינה נחשבת קשר להתחייב עליה.

ב. עוד נראה, ומסתבר יותר, שהרמב"ם סבור שאין חיוב קושר אלא כשמחבר משהו באמצעות הקשר, וכאן שקושר את ראש החוט סביב עצמו אינו מחבר מאומה³. שוב ראיתי בספר מרכבת המשנה שם שתירץ כן:

ואני אומר דאין ענין לקשירה זו דתפירה למלאכת קושר שכל עיקרה שהוא קושר ומחבר שני דברים נפרדים ועיין בירושלמי פ' כלל גדול נראה משם דלא שייך קשירה בתפירה אא"כ קשר שני צדדי החוטין להדדי אבל הקושר צד אחד מכאן וצד אחד מכאן אין זה מלאכת קשירה.

העולה מדברינו, שרוב הראשונים דורשים דווקא קשירה של קיימא כדי שנוכל לחייב מצד תופר – כן היא שיטת המאירי, הרמ"ך, הריטב"א בשם התוס', והרמב"ם. לענ"ד זוהי גם שיטת הרמב"ן, הריטב"א והמיוחס לר"ן שמדברים על שזירה או קשר עניבה, שהוא קשר המתקיים. לא נותר בידינו אלא היראים (והר"ן שהביא דבריו), שמחייב משום תופר אף בקשר שאין לו קיום.

יש לשים לב לנקודה נוספת הנובעת מדברי הריטב"א באחד מתירוציו. לדבריו, אף שצריך קשר שיש לו קיום, מ"מ יכול לקשרו ע"מ להתירו, וסגי בהכי לחייב משום תופר ולא משום קושר. ויש להסתפק אם הראשונים שלא כתבו כן סוברים שכדי לחייב משום תופר בעינן תפירה של קיימא כמו בקושר, שאין בדעתו להתירה, או שמא בסתמא לא ירדו לחילוק זה, ולא מפני שכיוונו לחלוק, וצ"ע.

לענ"ד ברור שהראשונים שכתבו לחייב כל תופר גם משום קושר התנגדו לדברי הריטב"א, וכן נראה לי מדברי הרמב"ן שהעלה בדבריו אפשרות של חיוב כפול ושלל אותה, ולא דחה כריטב"א שהוא על מנת להתיר⁴. ובדעת היראים נמי אין להסתפק, שהוא דורש קשר גרוע יותר וק"ו בקשר שמתכנן להתירו. אין להסתפק אלא בדעת הרמב"ם והמיוחס לר"ן.

³ מה שמחבר את חלקי הבגד התפור – זהו התופר, והקשר בראש החוט הוא שלא יפרס, אבל אין כאן חיבור על ידי הקשר עצמו. וראה עוד בעניין זה בדיונו במלאכת קושר (עמ' 245).

⁴ ז"ל הרמב"ן: "פי' לא קשירה ממש הוא דא"כ תיפוק ליה משום קושר, ואם לחייבו שנים אין זו מלאכה בעצמה, אלא שמרכיבן זע"ז כעין קשר".

בין תופר לקושר

לאחר הקדמה זו בפירוש הסוגיה, נבוא להגדרת מלאכת תופר ויחסה למלאכת קושר.

נראה כי שתי מלאכות אלו יסודן בחיבור חלקים פרודים לדבר אחד. כך כותב רש"י גבי מותח חוט של תפירה:

ונתפרדו שתי חתיכות הבגד זו מזו במקצת, וחוטי התפירות נמשכין, ומותח את ראשי החוט להדק ולחבר – זו היא תפירתו. (ע"ע א"א)

כך כותב גם הרמב"ם:

המדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיוצא בו הרי זה תולדת תופר וחייב. (י, א)

בדברי הרמב"ם עולה חידוש שלא שמענו מרש"י⁵, שתופר אינו חייב להיות בחוט ומחט, ויכול להיות גם בדבק.

מה יהיה הדין לדברי הרמב"ם במחבר שני דברים בלי אמצעי חיצוני? האם יהיה חייב משום תופר? יתכן שאין תופר אלא כשמחבר באמצעות דבר שלישי כגון חוט או דבק וכיו"ב, ולכן יהיה פטור.

ספק זה נוגע גם למהות החילוק שבין תופר לקושר, שבשניהם המגמה היא חיבור. בדרך כלל נהוג להציע כי החילוק הוא שבקושר החיבור נעשה על ידי הקשר עצמו, דהיינו בלא אמצעי חיצוני, ובתופר הוא חיבור באמצעות דבר נוסף. כך כתב להדיא במרכבת המשנה:

ומדמה לה רבנו לתופר שהוא מחבר דברים נפרדים ע"י השלישי שהוא החוט וכה"ג בנידון דידן ע"י קולן של סופרים משא"כ בקושר. (י, א)

לשיטתו, אין לחייב משום תופר אלא כשמחבר באמצעות גורם אחר, ואפשר שיתחייב משום קושר⁶. אבל ערוך השולחן טען להבדל מהותי אחר בין קושר לתופר:

⁵ אין אנו יודעים אם רש"י או מי מן הראשונים חולק בזה על הרמב"ם. ועיין מרכבת המשנה על הרמב"ם שדן במקור שממנו למד הרמב"ם דין זה, ובספר ערוך השולחן שיו, יח טען שסברה פשוטה היא שדיבוק ותפירה חד הם, עיי"ש.

⁶ אך אין הכרח לזה, כי אפשר שאין לחייב משום קושר אלא כשעושה מעשה קשר, ועיין עוד מש"כ במלאכת קושר בעניין קשר עניבה (עמ' 223).

ואם תשאל דא"כ קושר ותופר אחת הם דהא גם קושר מחבר הדברים זה לזה, דאינו כן דחיבור דקשר ראוי להתירו ולהשיבו לקדמותו משא"כ בתופר ומדבק שכשירצה להשיבם לקדמותם בהכרח לקלקלם ולקרוע זה מזה מה שאינו כן בקושר. (ש"י, סעיף יח)

לדבריו, עיקר ההבדל הוא שבקושר קיים תמיד הפוטנציאל של ההשבה לקדמותו, ואילו בתופר ומדבק הופכים החלקים ליחידה אחת גמורה, ואפשר להשיבם רק על ידי קריעה, שהיא פעולת הרס וקלקול התפירה. לפי זה במדבק חלקים זל"ז באמצעות ואקום וכיו"ב, תלוי הדבר בשאלה זו: אם ניתן להבדילים בלי לקרוע ולהרוס⁷ – הוי קושר⁸, ואם לאו הוי תופר.

בהקשר זה, ראה עוד את דיונו היסודי של האגרות משה בענין זה, ואלו דבריו:

ולכן צריך לומר עוד יותר דמלאכת תופר הוא רק מה שעשה דבר אחד כ"כ דכשהוא רוצה לחלקם הוא צריך למלאכת קריעה ואף שאפשר לפעמים לחלקם בהוצאת החוט אבל גם זה נחשב ונקרא בפי כל קורע את הבגד כמו בקריעה ממש וכן הוא במדבק ניירות ועורות שהפרדתן הוא קורע ואולי הוא משום שברור פעמים א"א בלא קריעה וגם שהדרך לעשות ע"י קריעה משום שע"י הוצאת החוטים והפרדת הדבק הוא מלאכה הקשה מקריעה כידוע, אבל כשרוצה להפריד החבל והפתיל שיהיו חוטין כמתחלה עושין זה דוקא בהפרדה אף שהוא מלאכה קשה משום שבקריעה א"א לעשותן לחוטין נמצא שלא נעשו אחד ממש שהרי כשרוצין מפרידין אותן לכן אין שייך זה לתופר. אבל לקשירה הוא דומה ממש שגם קושר אף באופן שעושה שיהיו דבר אחד כשרוצה לחלקם הדרך לעשות בהתרת הקשר וכהא שעשו צדי חלזון ברשתות שלהן. (או"ח ב, פד)

הגר"מ פיינשטיין ז"ל מחדש יסוד נוסף בדין תופר. הוא משתמש ביסוד שהוזכר בערוך השולחן, ורואה בו סימן המצביע על הנקודה המהותית יותר: תופר הוא המחבר את שני החלקים לדבר אחד מהותי, ומרגע שנתפרו – דבר אחד לפנינו, אבל בקושר הוא מחבר בין שני דברים שאף לאחר שנקשרו נחשבים כשני דברים נפרדים הקשורים זל"ז⁹.

⁷ לאמיתו של דבר, אין הדבר תלוי ביכולת להפרידם בלי לקרוע, אלא בדרך המקובלת לעשות כן, וראה בדברי האגרות משה בסמוך.

⁸ ראה מה שציינו לעיל בהערה 6.

⁹ על סברא זו קשה מפותל חבלים, שעל פי הרמב"ם הוא תולדת קושר, ולכאורה שם נעשה דבר אחד ממש

כיוון שבאנו למסקנה שתופר וקושר הם חיבור, וקבענו במלאכת קושר שאין אנו מחייבים אלא בקשר של קיימא שאין לו תכניות להתירו, לכאורה יש להגיע למסקנה דומה גם ביחס לתופר, ולקבוע שאין חיוב תופר אלא בתפירה של קיימא שאין לו תכניות להתירה. אולם יש מקום לדחות ולומר שבתופר, שיוצר יצירה של דבר אחד גמור מבחינה אובייקטיבית, אפשר שאין הרצון העתידי להתיר את התפירה פוגם מהותית ביחידה שנוצרה כרגע על ידי התפירה, בניגוד לקושר – שגם עכשיו יש לפנינו שני דברים מחוברים, ואפשר שהתכניות להתיר את הקשר פוגמות כבר עכשיו בחיבור שלפנינו.

אמנם, לדרכו של מרכבת המשנה שחילק בין קושר לתופר מכיוון אחר, שהדבר תלוי אם חיבר ישירות או ע"י אמצעי, יותר סביר להגיע למסקנה שאין לחלק ביניהם בדרישת הקיימא. אך במחשבה שנייה נראה שאין הכרח, כי ייתכן שחיבור על ידי אמצעי מקבל מעמד של חיבור אובייקטיבי, ואינו דומה לקושר שכל חיבורו הוא בלא שום אמצעי, והרי כל החיבור הוא מצד הכוונה של הקושר, ובזה כוונה להתיר פוגמת, וצ"ע.

תפירה שאינה של קיימא

הבאנו לעיל את מחלוקת הראשונים בעניין תופר שתי תפירות, שקושרן כדי להעמידן, אם הקשר בזה צריך להיות של קיימא. והדבר תלוי לענ"ד במה שהזכרנו כאן, אם גם תפירה צריכה להיות של קיימא.

כמו שראינו, רוב הראשונים דורשים קשר של קיימא, והיינו משום שגם תפירה היא חיבור ובעיני חיבור של קיימא. על פי זה, מה שכתב הריטב"א בשם התוס' שבקושר לאחר התפירה אין לחייב משום קושר אלא משום תופר, הוא כיוון שמגמת הקשירה היא לייצב את התפירה, שתעשה את שני חלקי הבר לדבר אחד, והרי היא חלק מן המערכת הזו של תפירה (פירוש זה מתאים מאוד להסבר האגרות משה במהות התופר). יתכן שהראשונים המחייבים משום קושר בנוסף על החיוב משום תופר סבורים שמדובר בשני ערוצי חיבור שונים, כדברי מרכבת המשנה, או שהם סבורים שמבחינה פורמאלית יש כאן שתי מלאכות שאין אחת מהן טפילה לחברתה.

ולא רק חוטמים המחוברים זל"ו. הגרמ"פ ז"ל היה מודע לזה, ויישב: "נמצא שלא נעשו אחד ממש שהרי כשרוצין מפרידין אותן", וצ"ע.

הראשונים הסבורים שאין צורך בקשר של קיימא (כיראים, ואף הריטב"א כפי שכתב באחד מתירוציו בעניין קושר על מנת להתיר) כנראה סבורים כדעה האחרת שהזכרנו כאן – שאני תופר מקושר, שבגלל עצמת חיבורו התכנית להתירו אינה פוגמת במהות החיבור שבו. לדעת היראים ודאי שיש לומר שהחיבור בתופר, בניגוד לקושר, הוא מהותי ויש לו משמעות אובייקטיבית, ואין הכוונה הסובייקטיבית הורסת אותו.

אמנם, יש מקום לחלוק על כל המהלך שפיתחנו, אם נטען ששתי תפירות הן החיבור הנדרש, והצורך בקשירה הוא רק כדי שלא יתפרקו תפירות אלו, וכל דבר שיכול להעמיד את התפירות מועיל לחייב משום תופר. לשון דומה נוקט הראב"ה:

אבל אם בא להדק שני דברים יחד כמו במקטורן שתיקונו בהכי, שמה [מועיל] שיכניס שני ראשים בצד אחד אם לא יהדק שלפניו עם שלאחריו, אפילו אם יכניס הרצועות בשני ראשים לפניה ולאחריה אינו חיבור, כדאמרינן בפרק כלל גדול 'והתופר שני תפירות', ופריך והא לא קיימא – פירוש שהרי שתי חתיכות בגד הם וכל אחד נמשך מחבירו, ומשני בשקשרם, פירוש אפילו בקשר שאינו של קיימא, דבדבר קל מעמיד **התפירות**, ואם קשר קשר של קיימא מיחייב שתיים. (ס"ד ד)

לשיטה זו אפשר שנדרוש תפירה של קיימא¹⁰, כי הקשירה בנידוננו אינה חלק אינטגרלי של החיבור שנוצר כאן אלא דבר צדדי הבא להעמיד את התפירה, שהיא החיבור.

למעשה, מצאנו שנחלקו בזה הראשונים במפורש – אם בעינן בתופר תפירה של קיימא שאין לו כוונה להתירה או לא. כתב בהגהות מרדכי:

ריב"א פ' בית הצואר שאם נתקשר בשעת כביסתן מתירין אבל אם היה תפור פי בית הצואר או כמו שמדבקים הרצענים זוג של מנעל אסור לנתקן זה מזה שלא מצינו חילוק בין תפירה של קיימא לתפירה שאינה של קיימא ורפיא בידי עכ"ל. ורבינו יואל מתיר אפילו בתפירה¹¹ **הואיל ולא**

¹⁰ וכך אכן סבור הראב"ה להלן בשם אביו רבינו יואל, עיי"ש. ועיין להלן בדיונו בעניין הידוק בגדים, שאפשר שחייבים לאמץ כיוון זה אף ביראים, שאף הוא דורש תפירה של קיימא דווקא, ואינו מוכרח, עיין מה שנכתב שם בזה וצ"ע.

¹¹ שורש המחלוקת נעוץ בפירוש הסוגיה מה ע"א בעניין פותח בית הצואר, שרש"י במקום פירש שעושה פתח לחלוק חדש, והיינו יצירת פתח בית הצואר, אבל ר"ת פירש שהוא מנתק החוט שהתופרים נוהגים לעשות שם, והא לך תמצית שני הפירושים מן הריטב"א מכות ג ע"ב:

להתקיים עביד וכן אמרינן לקמן בפרק כלל גדול (עג): וכן כתב ראבי"ה

משום רשב"ם. (פ"ד ס"י תנו)

וביתר ביאור כתב הראבי"ה:

לשון אבא מורי. מתירין בית הצואר. יש מפרש מתירין שאם נקשר בשעת כביסתו מתירין, אבל אם היה תפור בפי בית הצואר או כמו שמדבקים הרצענים זוג של מנעל אסור לנתקן זה מזה, שלא מצינו חילוק בין תפירה של קיימא לשאינה של קיימא כמו שמצינו בקשרים. ורפיא בידי, דשמא בתפירה מיירי... ולי נראה להתיר, **דלאו להתקיים עביד לה מעיקרא**, כדפרישית... ובשם רבינו שמואל בר' מאיר מצאתי כתוב רבי מתיר לקרוע בית הצואר כשתפור מעט שקורין אשפויינטר שחיברו האומן. וגם נראה בעיני דדמי למגופת חבית, דאמר רב יהודה אמר רב הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת, ומתקיף לה רב כהנא וכי מה בין זה למגופת חבית, [ו]אמר ליה זה חבור וזה אינו חיבור, שאינו עשוי להתקיים שלינטל עומדת. וכן פירש רבינו שלמה. (ס"ו רז)

אם כן, לפנינו מחלוקת אם לדרוש תפירה של קיימא כמו בקושר או לא.

מדברי הרשב"ם עולה לענ"ד אפשרות נוספת, שקשרי כובס ומנעל המוזכרים אינם חיבור רגיל שנועד לזמן, אלא חיבור ארעי במהותו, ודמו למגופת החבית שברור שאינה חלק מהותי מן החבית. על פי הסבר זה, ייתכן שבתפירה רגילה הרשב"ם לא יהיה מוכן להתיר אם אינה של קיימא, וצ"ע.

בהקשר זה, כתב שבלי הלקט בשם הרי"ד:

אבל לתפור חוט אחד בבתי ידיו וכשפושטו מרחיבו וכשלוּבשו מותחו ומהדק בתי ידיו תפירה היא זו ואסור דמה לי תפירה יום אחד מה לי

תפירה עולמית. (ס"י קח, וכן הוא בפסקי הרי"ד שבת עה ע"א)

וכיו"ב איתא בהגהות רבינו פרץ על הסמ"ק:

"ופירש"י ז"ל פותח בית הצואר ממש שעשה פתח חדש לחלוק בשבת חייב מפני שתיקן כלי... והנכון כמו שפירש ר"ת ז"ל דהא דרב לאו בפותח פתח חדש לגמרי אלא שכבר נפתח בחול אלא שסגרו אותו על ידי תפירת חוט או בגד באמצעיתו, כדרך שעושין מכבסי בגדים או כמו שהיו רגילות הנשים לעשות בספרד, ופתח בשבת אונתן חוט או אותו בגד שהיה שם, חייב חטאת משום גמר כלי... ופריך זה של בית הצואר חיבור ותפירת החוט או הבגד שבאמצעיתו חיבור גמור הוא לענין כלאים ולכל דבר וזה של מגופה אינו חיבור וכפתוחה ועומדת היא ולהכי שרי לכתחילה נמי".

ועל כן אסור למתוח חוט של תפירה של בתי ידיים אלא אם כן יש נקב רחב קצת ומתוקן בתפיר' בעיגול סביב הנקב. (סי' רפב אות טז, הביאם הטור סי' שמ)

ונראה שהוא סבור שגם תפירה שאינה של קיימא חייבים עליה בשבת.

והנה הבית יוסף, בהביאו דברי הגהמ"ר הנ"ל סיים:

ואין להקל בפני עמי הארץ. (סי' שיז)

וכן פסק הרמ"א:

ולכן אסור לנתק או לחתוך זוג של מנעלים התפורים יחד כדרך שאומנים עושין, אף על גב דהתפירה אינה של קיימא. דאין חילוק בתפירה בין של קיימא לאינה ש"ק ויש מתירין בתפירה שאינה ש"ק, ואין להתיר בפני עם הארץ. (שם, סעיף ג)

מדבריהם משתמע שמעיקר הדין נטו להכריע שאין תופר אלא בתפירה של קיימא. אולם צ"ע בדבריהם, שהרי בסי' ש"מ פסק בשו"ע כדברי רבינו פרץ, ואף הרמ"א לא העיר עליו שם, וז"ל בסעיף ז' שם:

אותם שמהדקים הבגדים סביב זרועותיהם על ידי החוט שמותחין אותו ומתהדק, אסור למתחו אלא אם כן יהיו הנקבים רחבים קצת ומתוקנים בתפירה בעיגול. (סעיף ז)

ויש מקום לומר שסתימת הדברים היא חלק מהוראתם שלא להקל בפני עמי הארץ, אבל אם כך – היה ראוי שגם בסי' שי"ז יסתמו לאסור.

ומכיוון שבסי' שיז רק הרמ"א הביא דברי הב"י הנ"ל, והשו"ע עצמו לא הביאם, יש שכתבו שיש בזה מחלוקת להלכה אם לסמוך על המתירים – השו"ע פסק להחמיר והרמ"א הכריע להקל עקרונית, וסמך בסי' שמ על הערתו בסי' שיז.

עוד נראה שיש לחלק בין שני הסימנים בשתי דרכים:

1. בסי' שיז יש יותר מקום להקל כיוון שמדובר בקורע שלא על מנת לתפור והוא רק איסור דרבנן, ובסי' שמ מדובר בתפירה – שיש בה חשש איסור

תורה. (תהילה לדוד שמ, 1)

2. עוד יש לחלק שבסי' שיז יש לצרף גם את סברת הרשב"ם, שסובר שדומה למגופת החבית ואין זה חיבור כלל, ושאינו מסי' שמ שהוא תופר גמור אלא שאינו של קיימא.

בין תופר בשבת לתופר בכלאים

תכיפה אחת או שתיים

שנינו במשנה במסכת כלאים:

התוכף תכיפה אחת אינה חבור, ואין בה משום כלאים, והשומטה בשבת פטור. עשה שני ראשיה לצד אחד חבור, ויש בה משום כלאים, והשומטה בשבת חייב. רבי יהודה אומר עד שישלש. (ט, ט.)

המשנה קובעת כי המחבר שני בגדים על ידי תחיבה אחת במחט – אין זה חיבור, ולכן העושה כן בכלאים, או הפורם דבר כזה בשבת – יהיה פטור. אולם אם עשה שני ראשיה לצד אחד, כלומר – תחב את המחט פעם אחת, הפכה ותחבה פעם שניה כך ששני ראשיה באותו צד – חייב.

הראשונים על המשנה (עיי'ן ר"ש, ריבמ"ץ ורא"ש) פירשו ששתי תכיפות הן חיבור בכלאים דווקא אם קשר את שני ראשי החוט, אבל אם לא קשר – אין זה חיבור, שהרי אינו מתקיים. וז"ל הרא"ש שם:

כגון שהעביר את המחט פעם אחת ולא העביר כל החוט והעביר המחט פעם שנית נמצא שני ראשין מצד אחד, וקשר שני ראשי החוט יחד דבענין אחר אינו מתקיים כדאמר בפ' כלל גדול גבי שתי תפירות: והא לא קיימי אמר רבה בר בר חנא אמר ר' יוחנן והוא שקשרן.

ובסוף דבריו שם כתב:

ומספקא לן אמאי לא הוה חבור אם העביר החוט פעם אחת וקשר ב' ראשין על שפת הבגדים.

הרא"ש הבין כי מהמשנה עולה שתכיפה אחת אינה חיבור אפילו קשר, אך תמה מדוע.

לעומת זאת, הרמב"ם בפירושו שם לא הזכיר שצריך לקשור, וסתם שבשתי תכיפות הוי חיבור לכלאים. גם במשנה תורה כתב:

בגד צמר שחברו עם בגד פשתן בתכיפה אחת אינו חבור ואין זה כלאים, קבץ שני ראשי החוט כאחד או שתכף שתי תכיפות הרי זה כלאים. (כלאים י, א.)

(כד)

הרמב"ם הדגיש בדבריו שני אופנים שהיחס ביניהם צ"ע. אפשר שכוונת הרמב"ם היא שניתן להתחייב גם בתכיפה אחת, אם קיבץ שני ראשי החוט כאחד – היינו שקשרם. כך הבין הטור יורה דעה בדבריו:

וכיצד הן שתי תכיפות? כגון שמעביר המחט פעם אחת ואינו מעביר כל החוט, ומעביר המחט פעם שנית ונמצא שני ראשי החוטין ביחד וקושר שני ראשי החוטין דבענין אחר אינן מתקיימים. אבל אם אינו קושר שני ראשי החוטין או שאינו מעביר המחט אלא פעם אחת אף על פי שקושר שני ראשי החוטין על שפת הבגד אינו חיבור. והרמב"ם כתב דאפילו תכיפה אחת וקושר שני ראשי החוטין או שתי תכיפות אפילו אינם קשורים ביחד הוי חיבור ואדוני אבי הרא"ש ז"ל כתב כסברא ראשונה¹². (סי' ש)

נמצא שהרמב"ם חולק על הרא"ש בתרתי – בשתי תכיפות בלא קשר, וכן בתכיפה אחת עם קשר, לרמב"ם הוי חיבור לכלאים ולרא"ש לא.

ולכאורה שיטת הרמב"ם צריכה עיון, שהרי מן המשנה נראה שהיא משווה בין שבת לכלאים, ואם הוא סבור ששתי תכיפות הוי חיבור לכלאים אף בלא קשר, הרי שעליו לחייב בשבת, אך הכל מודים שבשבת אינו חייב אלא אם כן קשר!

הרדב"ז על אתר עמד על נקודה זו:

ויש לומר דלגבי שבת בעינן מלאכה המתקיימת אבל גבי כלאים בחבור תליא מלתא והרי נתחברו על ידי שתי תכיפות ועל הכלל הזה סמך רבינו.

נראה לפרש את דבריו באופן הבא: שתי תכיפות הוי חיבור הן לשבת והן לכלאים, וזהו בסיס ההשוואה שהמשנה יוצרת בין שני התחומים. בשבת ישנו תנאי נוסף, והוא התנאי של מלאכה המתקיימת, ולכן שם ישנה דרישה נוספת שיקשור¹³. הקשר אינו מוסיף לחיבור, אלא בדין מלאכה המתקיימת.

¹² נראה שכך הבין גם הרדב"ז על הרמב"ם שם. לעניות דעתי נראה שלפי פירושו זה של הטור והרדב"ז ברמב"ם, יש פער בין מה שהרמב"ם כותב בפירושו למשנה ובין מה שהוא כותב ביד החזקה. בפירושו נראה שעשה שני חוטים מצד אחד היינו שתי תכיפות, וביד החזקה משתמע שהוא קשר, כי בהמשך דבריו הוא מתייחס לשתי תכיפות, וצ"ע.

¹³ ומה שאמרו במשנה שם שהשומטה בשבת חייב, ומשמע אע"פ שלא קשר, צ"ל לשיטה זו שהמשנה דיברה רק על העיקרון ששתי תכיפות הוא חיבור גם לשבת, ולא ירדה כאן לעסוק בשאלת המתקיים, ואין הכי נמי שכדי לחייב בשבת בעינן קשירה ובלאו הכי לא הוי של קיימא, אך אין זה מעניינה של משנת כלאים. עוד חשבתי שיש ליישב שהמשנה לא דיברה על התוחב שתי תחיכות בשבת, שבוה באמת אין לחייב אלא כשקשר, אלא על השומט שתי תחיכות – שחייב משום קורע, ובוה יש מקום לומר ששומט חייב גם אם לא היה קשר. וזהו חידוש שיש לחייב בשבת בקורע, גם אם היה רק חיבור ולא היה חיבור של קיימא, וצ"ע

רוב הראשונים, שחולקים על הרמב"ם, יכולים לסבור באחת משני דרכים:

- א. אפשרות אחת היא לומר שתנאי הקשירה הוא שיוצר את החיבור, ובלעדי הקשר אין כאן חיבור כלל. כך משמע קצת מדברי רש"י בשבת עד ע"ב, שכתב: "וכיון דלא קיימא – לאו מלאכה היא". נראה שרש"י ביקש לטעון שאם אינו מתקיים – גם חיבור אין כאן.
- ב. אפשרות אחרת היא לומר שהם סבורים שאף לעניין כלאים אין לחייב אלא בחיבור המתקיים¹⁴.

שוב חשבתי שיש להציע חילוק יסודי יותר בין שבת לכלאים על מנת לבאר את שיטת הרמב"ם: בכלאים בעיני צמר ופשתים "יחדיו" – הגדר הוא של שני דברים המחוברים יחדיו. אבל בתופר בשבת בעיני שיהפוך להיות יחידה אחת, ובעיני חיבור מהותי, ולכן צריך קשר שיהפוך אותם לאחד.

ונראה גם שזהו יסוד המחלוקת בין הרמב"ם לרא"ש – הרמב"ם סבור שגדר "יחדיו" היינו שלא ייפרדו, ולכן אם יש שתי תכיפות או תכיפה אחת עם קשר נחשב יחדיו. ביאור זה ניתן לדייק מלשונו בפירוש המשנה, שם כתב:

והתוכף תכיפה אחת הוא שיכניס את החוט בשני הבגדים יחד שאם ישמטהו ישמט באופן ישר.

מדבריו עולה שהדגש החשוב הוא שלא יישמט באופן ישר, שאז אינו יחדיו כלל. אבל בשבת, דבעיני חיבור, אי אפשר להסתפק בפחות משתי תכיפות – שבלאו

(וראה עוד לקמן הערה 15 בשם הט"ז).

ועיין עוד בדברי הב"ח שכתב ביישוב דעת הרמב"ם:

"ותימה רבה היאך יתרץ הרמב"ם קושיא זו דמפורש להדיא דאף בשתי תפירות לא הוי חיבור אם לא קשרם ונראה דגם הרמב"ם מפרש משנתניו דכלאים בדקשרם אלא מפרש הא דבתכיפה אחת אינו חיבור מיירי בשקשר כל אחד משני ראשי החוט בעצמו בלבדו זה מצד זה מצד אחר בענין שיתקיים החוט ולא יהיה נשמט וקשירה זו אינו חיבור אלא צריך שיהא קושר שני ראשי החוטין על שפת הבגד וזה שכתב הרמב"ם (שם הכ"ד) קבץ שני ראשי החוטין כאחד וכו' אבל בשתי תכיפות אפילו לא קשר אלא כל אחד משני ראשי החוטין בלבדו ולא קשרם יחד נמי הוי חיבור אבל להרא"ש אפילו קשר שני ראשי החוט ביהוד לא הוי חיבור בתכיפה אחת אלא אם כן בשתי תכיפות וקשר שני ראשי החוט ביהוד" (יו"ד סי' ש' ד"ה ומ"ש רבינו).

נראה שעיקר כוונתו הוא שקשירה של כל קצה של חוט בפני עצמו אינה יוצרת חיבור אלא מעניקה קיום למה שקיים, ותכיפה אחת אינה חיבור. אבל אם מחבר את קצוות החוט ביניהם הוא יוצר חיבור אפילו בתכיפה אחת, ובשתי תכיפות, שהחיבור כבר קיים, סגי בקשירת קצוות החוט כל אחד לעצמו כדי להעמיד את החיבור הקיים מצד התכיפות עצמן.

14 ברור שגדר מתקיים בכלאים הוא רק הקיום מצד עצמו, ובשבת יש מקום לדרישה של קיום גם מצד כוונת האדם – שמתכוון בשעת החיבור שיעמוד כך.

הכי אינו חיבור, אף אם יהיה קשר. בשבת אין די ב"יחדיו", אלא בעינן דבר אחד, ושיעורו המינימאלי בשתי תכיפות¹⁵.

אמנם, הרא"ש סבר דתרווייהו בעינן חיבור, והוא סבור שעקרונית היה מקום לומר שגם תכיפה אחת עם קשר יכולה ליצור חיבור. לגבי שבת ברור לו שכיוון שמלאכת מחשבת בעינן יש לדרוש חיבור חשוב בשתי תכיפות דווקא, אבל לעניין כלאים הוא סבור שיש מקום לומר דסגי בתכיפה אחת קשורה, ולכן הניח הדבר בצ"ע.

אולם נראה שהוא השאיר את דבריו בצ"ע רק מצד הסברה, אבל להלכה פשיטא ליה שהמשנה בכלאים דורשת גם שם דווקא שתי תכיפות קשורות, וכן פסק להדיא:

אבל אם העביר את החוט פעם אחת אף על פי שקשר שני ראשיו על שפת הבגד לא הוי חיבור. (נידה הלכות כלאי בגדים ס' יז)

תופר בציצית, ודין כלאים בציצית

נראה שניתן להביא מקור לשיטת הרמב"ם, שתכיפה אחת היא חיבור לכלאים אם קשר, מן הסוגיה במנחות לעניין מצוות ציצית, דגרסינן התם:

ואמר רבה, שמע מינה: קשר עליון דאורייתא, דאי ס"ד דרבנן, מאי איצטריך למישרי סדין בציצית? פשיטא, התוכף תכיפה אחת אינו חיבור!
אלא שמע מינה: דאורייתא. (מנחות לט ע"א)

מדברי הגמרא נראה שתכיפה אחת – שתוחב ראשי חוטי הציצית העשויים מצמר בסדין העשוי מפשתן – הוי כלאיים שהותרו בציצית, מכיוון שהיא מתקיימת על ידי הקשר העליון בראש החוטים – שהוא דאורייתא. ובאמת יקשה מאוד מסוגיה זו על שיטת הרא"ש והטור, וכבר עמד על קושי זה המגן אברהם וזו לשונו:

¹⁵ אחר שכתבתי הדברים, עינתי בט"ז יורה דעה סי' ש"ק, וראיתי שיישב הדברים על פי העיקרון שהתוונו בפנים, ושמה ליבי. וז"ל:

"זו דעת הרמב"ם אף על גב דבהלכות שבת פרק י' כתב התופר שתי תפירות חייב והוא שיקשור ראשי החוטין מכאן ומכאן כדי שתעמוד התפירה ולא תשמט צריכין לומר דשאני חבור דכלאים דחשיב חבור אפילו בכל דהו מדכתיב יחדיו שלא יהיה להם צד חבור אפי' לפי שעה מה שאין כן בתכיפה אחת שאין שם חבור אפילו לפי שעה. אף על גב דבסוף כלאים אמרינן במשנה דבתכיפה אחת אינה כלאים והשומטו בשבת פטור ובשתי תכיפות יש כלאים ובשבת חייב משמע דשבת וכלאים שוין היינו לענין החילוק שיש בין תכיפה אחת לשנים משא"כ לענין קשירה, דבשבת צריך שיהיה דבר קיים דמלאכת מחשבת אסרה תורה".

ועוד קשה לדעת הטור שפירש שם אם אינו מעביר המחט אלא פעם אחת אף על פי שקושר ב' ראשי החוטין על שפת הבגד אינו חבור עכ"ל. אם כן, כלאים בציצית היכי משכחת לה? דהא הוא פוסק שעושה נקב אחד! וצריך לומר דכשקושר ב' קשרים אפילו תוחב המחט פעם אחת הוי חיבור, ובב' תכיפות אפילו בקשר א' הוי חיבור. וכן מפורש מהראיה שמביא הרא"ש משבת דבתוכף ב' תכיפות לא חייב אא"כ קושר, וכתב הר"ן שם דמיירי בקשר א' ע"ש. אבל בתוס' יו"ט כתב דמוכח בגמרא כפירוש הברטנורא, דדוקא ב' קשרים חייב עיין שם. ויוצא לנו זה דלכולי עלמא בשני נקבים לא בעי אלא קשר א' ולא ב' קשרים זה על זה, ואם כן העושים ב' נקבים וב' קשרים זה על גבי זה סתרי אהדדי. ומכל מקום יש לומר אף על גב דדי בקשר א' אם רצה לעשות ב' קשרים רשאי. (סי' יא ס"ק יג)

תמצית דברי המג"א היא שבשתי תכיפות די בקשר אחד¹⁶, ועל זה אמרו במשנת כלאים דתכיפה אחת אינה חיבור אף בקשר אחד. אבל בשני קשרים זה על זה אפילו תכיפה אחת הוי חיבור, ובציצית בעינן שני קשרים זע"ז, והוא קשר עליון שהסוגיה דרשה.

ביסוד החילוק של המג"א צריך לומר שבשתי תכיפות הוא חיבור מצד התכיפות ובעינן רק שלא ייפרם ולכך סגי בקשר אחד, אבל בתכיפה אחת בעינן שני קשרים כדי שיווצר החיבור, כי רק כשהקשר לא ייפתח אז התכיפה האחת מחברת. וצ"ע בחידוש זה, שלא הוזכר כלל לא בדברי הרא"ש ולא בדברי הטור, שמסתימת דבריהם נראה שהם סוברים שתכיפה אחת אינה חיבור כלל אף אם קשר, ולא חילקו בין קשר אחד לשניים.

אמנם, לדברי המג"א, על פי עמדת הרא"ש – שיש להשוות שבת לכלאיים – יוצא שגם לעניין שבת נחשב חיבור בתחיבה אחת ושני קשרים זה על זה. אלא שמסתבר שלא נחייב בזה משום תופר, דבשבת איתא להדיא דבעינן שתי תפירות, ותפירה אחת הוי לעניין זה כחצי שיעור. וצ"ע¹⁷, כפי שכתבנו למעלה, שאף

¹⁶ והיינו רק כשיטת הר"ן בשם היראים (הובאה לעיל עמ' 260), אבל ראשונים רבים חולקים על כך, ואף המ"א הזכיר זאת בשם הרע"ב, ולשיטתם תישאר קושייתו של המ"א. ועיין שם עוד שאולי מפני זה יש נוהגים לעשות שני חורים בכנף הטלית ותוחבים החוטים שתי תחיבות, והוי כלאים בשתי תחיבות, אלא שבסוגיה מנחות הנ"ל איתא דסגי בתכיפה אחת, וצ"ע.

¹⁷ וכבר האריכו האחרונים בזה במלאכות שהוזכר שיעורן במשנה, אם יש בחצי שיעור שם מלאכה והוי רק שיעור לחיוב, או שמא לא מיקרי מלאכה כלל בפחות מן השיעור. ועיין תוס' עג ע"א ד"ה העושה שני בתי נירין – צריך לפרש למה פירש כאן ובאורג ובפוצע ובתופר ובכותב שיעור טפי מבשאר", ועיין מאירי עג ע"א לעניין כותב, ושפת אמת על התוס' הנ"ל בעניין שאר המלאכות, וראה עוד מנחת חינוך במוסף השבת

הרא"ש לא הסתפק אלא לעניין כלאים ולא לעניין שבת, והיינו משום שאף הוא מודה שלעניין שבת בפחות משתי תפירות לא סגי להיחשב חיבור מהותי, ורק לכלאיים דבעינן "יחדיו" סגי בתכיפה אחת קשורה בקשר כפול, וצ"ע.

מותח חוט של תפירה

אומרת הגמרא:

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: המותח חוט של תפירה בשבת – חייב

חטאת. (שבת ע"א)

ובירושלמי אמרו:

דא"ר בא רב ירמיה בשם רב הממתח צדדיו בשבת חייב משום תופר. (ד', ב.)

ופירש רש"י את דברי רב:

בגד התפור ועומד, והניח החוט ארוך, ונתפרדו שתי חתיכות הבגד זו מזו במקצת, וחוטי התפירות נמשכין, ומותח את ראשי החוט להדק ולחבר – זו היא תפירתו, וחייב.

לפירוש זה אנו עוסקים במלאכת תופר, וכשמהדק החוט שנתפרד חייב משום תופר, משום שנחשב כאילו תפר בעצמו תפירות אלו על ידי הידוקן. וראה מאירי שהלך בדרכו של רש"י והוסיף:

ונמצא שזהו כתפירה גמורה ואם היו שתי תפירות לבד הרי הוא כתופר שתי תפירות ואינו חייב אלא בקשירה והקשירה מיהא חייב שתיים ואם היו שם יותר משתי תפירות חייב אף בלא קשירה על הדרך שביארנו בתפירה גמורה.

לעומתם, הבית יוסף כתב:

ומדברי הגהות מרדכי פרק ז' (פא.) משמע¹⁸ דלא מיחייב אלא אם כן קשרו

בסופו דאם לא כן אינו עומד. (סי' שמ)

מלאכת אורג ואכמ"ל.

בהגהמ"ר שלפנינו אינו ברור.

ודוחק לפרש דמיירי במותח שתי תפירות בלבד, ויותר נראה שהוא סבור שאף שיש יותר משתי תפירות, יש לחייב על המתיחה דווקא אם היא מתקיימת, והיינו כשקושר.

ונראה שיסוד מחלוקת המאירי והגהות מרדכי אליבא דהבית יוסף הינה שהמאירי רואה את המותח חוט של תפירה **כעושה התפירה עצמה**, ולכן משווה את דינו, אבל הב"י מבין שמדובר **בפעולת המשך**, ולכן צריכה להיות פעולה של קיימא, ואם מהדק בלי לקשור ויכול להשתחרר שוב – לא עשה מאומה. אבל האחרונים הכריעו כשיטת המאירי (כיוונו מדעתם כן, ולא ראו דבריו¹⁹).

דעה אחרת שמצינו בראשונים היא דעת ר"ח, שפירש שהמותח חוט חייב משום **טווה**²⁰. נראה שהוא סבור שמשעה שנתפר החוט בבגד הוא הופך לחלק מן הבגד, וכשמהדקו הוי כאילו טווה את החוט אל תוך הבגד. ומזה נראה גם כן שהוא רואה דין תופר כיצירת יחידה אחת, והוא אף מרחיק לכת ורואה את הידוק חוט התפירה כמבקש לטוות חוט אל תוך האריג עצמו.

אולם שיטה זו צריכה קצת עיון, שהרי נראה שפעולה זו אינה פעולת טווה אלא קשורה יותר עם אורג או מדקדק. אבל לאחר העיון במקור הדברים בספר הערוך, נראה שכוונתם שונה לחלוטין: הם מדברים על מתיחת החוט והכנתו לתפירה, ומחייבים על כך משום טווה – משום שזו פעולה הדומה לטווית חוטים. וז"ל ספר הערוך:

ואם כפף פיה למטה ותפר כשמותח החוט חייב משום טווה כרב דאמר המותח חוט של תפירה בשבת חייב חטאת וכשתופרה חייב משום תופר.

(ערוך, ערך חלתא)

שיטת הרמב"ם

כתב הרמב"ם:

והמותח חוט של תפירה בשבת חייב מפני שהוא מצרכי התפירה. (י, ט)

ובבית יוסף כתב:

¹⁹ עיין שו"ע הרב בעל התניא סי' ש"מ, סעיף יג.

²⁰ עיין גם ספר העיתים סי' רכח, שנראה שפירש ג"כ החיוב משום טווה.

משמע מדבריו שהוא מפרש מותח חוט של תפירה, שמותח החוט שרוצה לתפור בו כדי שלא יהיה כוון ולפי שדבר זה מצרכי התפירה הוא חייב חטאת. (סי' שמ)

נראה קצת מדברי הבית יוסף שהבין כי הרמב"ם מדבר על הכנת החוט לקראת התפירה²¹. אולם לענ"ד יש מקום לפרש שהרמב"ם מדבר על התופרים, שלאחר שתוחבים כמה תחיבות נוהגים למתוח את החוט ולהמשיך במלאכתם, ובזה מחייב הרמב"ם משום שהוא חלק מתהליך התפירה²². על כל פנים, בין לפירוש הב"י ובין לפירושו נראה שיש בדברי הרמב"ם הללו חידוש גדול, שגם פעולות שאין בהן עשיית המלאכה עצמה אבל הן פעולות הנעשות בדרך כלל כחלק מן התהליך המלא של המלאכה (כגון פעולות הכנה ופעולות הנלוות לעיקר המלאכה), יש לראותן כחלק מן המערכת ולחייב עליהן משום אותה מלאכה.

הרמב"ם מביא יסוד זה גם בנוגע לסחיטה, שחייבים עליה משום שהיא מצרכי הכיבוס, אע"פ שלדעתו אינה מכבסת ומלבנת את הבגד. כך גם בהגסה, שהיא מצרכי הבישול לדעתו, וכבר הארכנו בזה במקומו בדין מגיס (כרך א' עמ' 340)²³.

פעולות תפירה ייחודיות

הידוק חוט

כתב בשיבולי הלקט:

כתב רבינו ישעיה זצ"ל נראה לי שאלו שעושים נקבים בפי בתי ידים ויש להם חוט מחובר עם מחט שמכניסין באותן הנקבים ומהדקין על ידיהן בין אם היה הפתיל מושם בנקבים מערב שבת מרווח והידוק בשבת, בין אם הכניסו בנקבים בשבת – אין בו משום תופר. **דתופר לא הוה אלא שרוצה בקיומו שיהא מהודק תמיד** וכי רפה החוט קשה לו, והלכך כשמתחו חייב חטאת, אבל זה שאינו רוצה בהידוקו אלא בשעה שלובשו ובשעה שפושטו מרפה אותן אין בו משום תופר, ואינו דומה אלא למי

²¹ וראה נשמת אדם כלל כח אות ב' שהתקשה בזה מאוד ועל כן דחה פירוש הב"י ופירש דברי הרמב"ם כרש"י, רצ"ע.

²² נראה לי שפירושו יתקבל על דעת הנשמת אדם, רצ"ע.

²³ הגסה היא פעולה נלווית לבישול, ומתאימה לפירושו במותח חוט, ונתינת העצים והבאת האש וכיו"ב הן פעולות הכנה שחייבים עליהם משום מבשל (עיין רמב"ם ט, ד), והדבר מתאים לפירוש הב"י במותח חוט.

שיש בבגדו לולאות וקרסין ומחברן יחד בשבת. וגם מפני המחט שהיא נקובה אין לאוסרו דמחט נקובה האסורה אינה אלא כשאינה מחוברת בבגד אבל זאת שמחוברת בפתיל והפתיל מחובר בבגד ואינו נפרד לעולם מותר והוא הדין לפתיל העשוי למנעלים²⁴. ודוקא אם יש נקבים הוא דמותר אבל לתפור חוט אחד בבתי ידיו וכשפושטו מרחיבו וכשלוּבושו מותחו ומהדק בתי ידיו תפירה היא זו ואסור דמה לי תפירה יום אחד מה לי תפירה עולמית. (ס"ק קח)

במבט ראשון דברי רבינו ישעיה נראים כסותרים זה את זה: מתחילת דבריו נראה שהוא סבור שאין חייב משום תופר אלא כשרוצה שיהיה מחובר באופן קבוע ולא כשמהדק ופושט בהתאם לצרכיו, ואילו לבסוף מסיים שאין הבדל בין תפירה ליום אחד לבין תפירה עולמית.

לפיכך נראה שעיקר החילוק הוא בין תחיבת החוט לתוך בגד עם נקבים מתוקנים, ובין תחיבת חוט לתוך הבגד עצמו. כשיש נקבים בבגד אין זו מלאכת תופר כלל, כי הנקבים דומים ללולאות (כפתורים), אשר הינם חלק אינטגרלי מן הבגד, וההידוק אינו אלא פעולה המתבצעת לצורך לבישת הבגד, ואינה שייכת לתופר כלל ועיקר. אבל בבגד שאין בו נקבים סבור רבינו ישעיה שפעולת ההידוק היא פעולת תפירה, ואף שרוצה להדקו ולפשטו – זוהי תפירה גמורה אלא שרוצה אותה לזמן מוגבל, ועל כן הוא סבור שאף תפירה ליום אחד יש בה איסור תורה.

עוד נראה לי לומר בדברי רבינו ישעיה, שאף במקרה שבו יהדק את החוט בבגד שיש בו נקבים לעולם, ולא על מנת לשחרר את ההידוק כשפושט את הבגד, אין בכך משום תופר. כשם שמי שמכפתר את חולצתו ואינו פותח את הכפתורים כשפושטה אינו תופר, כך גם המהדק את החוט בבגד מסוג זה (ומה שהזכיר בתחילת דבריו הידוק ופתיחה, אינו אלא לפרש שזוהי הסיבה שבדרך כלל נותנים נקבים בבגד).

דבר זה מצוי היום במעילים שיש להם נקב בתחתית הבגד שדרכו עובר חוט שמהדקים אותו לפי הצורך, ויש שמהדקים אותו בקביעות, ופושטים אותו בלי

²⁴ מדבריו נראה שמותר להכניס שרוכים לנעליים בשבת כיוון שיש נקבים המתוקנים לכך, אבל אין להכניס שרוכים לנעליים חדשות בפעם הראשונה בשבת, משום מכה בפטיש, שהוא מתקן מנא, עיין בזה מג"א ש"ז, ז, ובא"ר שם הוסיף שאין להכניס שרוכים חדשים בנעל ישנה, וההיתר הוא רק בשרוכים ישנים לנעל ישנה, וצ"ע.

לשחרר את ההידוק. ונראה לי שפעולה זו מותרת לשיטת רבינו ישעיה, כי אין זה תופר כנ"ל.

ולכאורה אלו הדברים שכתב הטור בשם רבינו פרץ:

אותן שמהדיקין הבגדים סביב זרועותיהם על ידי החוט שמותחים אותו ומתהדיק, אסור למתוח אותו בשבת, אלא אם כן יהיו הנקבים שהחוט בהם רחבים קצת, ומתוקנים בתפירה בעיגול. (סי' שמ)

השלחן ערוך (שם סעיף ז) פסק דין זה להלכה, והמגן אברהם על אתר הוסיף:

ואם נמלך לפעמים להניחה כך לעולם, אסור להדיק בשבת. (שם ס"ק יב)

דברים אלו קשים במקצת, שהרי רבינו ישעיה דימה דין זה לקרסים ולולאות, וכי גם שם נאסור כשרוצה להניחה לעולם?!

ונראה לענ"ד שאף למגן אברהם אין זה איסור תורה של תופר, אלא איסור דרבנן בלבד מפני שנראה כתופר כשאינו מתירו כשפושטו²⁵. מקרה זה אינו דומה לכפתורים ורוכסנים, שצורתם מוכיחה עליהם.

ייתכן שדברי המג"א נובעים מדברי היראים, שכתב:

ואותם שיש נקבים וחבלים בכגדיהם והחבלים קבועים ומהדיקים אותם חושש אני לו מחטאת ואינו דומה למתיחת חבלים או רצועות שהודקו בצוארו [שלשם] סופו להרפותו ולהוציא את ראשו ואם חבלי בגדים מהודקים שאינו יכול לצאת אלא בהרפותו מותרים כחבלי הידוק צואר ואם חבלי הידוק רחבים שמוציא ראשו בעודם מהודקים ונמלך פעמים להניחם כן לעולם אסור כחוט של תפירה. (סי' רעד, הובא בכ"י שם)

25

ועיין עוד שו"ת גינת ורדים (סי' יז) בנקודה זו:

"אמנם מה דכילי ברישא דמלתא בטעמו של התר שמלבד טעם קביעות הנקבים עוד הוסיף לתת טעם אחר לומר דתופר לא הוי אלא שרוצה בקיומו שיהיה מהודק תמיד וכו' הכי פירושו לפי דבעניני שבת טפי מחמירין ואפי' ככה"ג שעשוין הנקבים ראוי היה לאסור משום סרך תופר לכן מוסיף עוד לתת טעם דבנדון זה ליכא למיגזר יען דנמצא בענין זה שינוי אחר ואמר דתופר לא הוי אלא ברוצה בקיומו כו' ורצה לומר דאורחא דעלמא דתופר לא הוי אלא שרוצה בקיומו כו' ואע"ג דגם בתפירה שאינו רוצה בקיומה יש בה משום תופר כגון שלל הכובסין ותפירת בית הצואר מ"מ רובא דתפירה הכי הויא שרוצה בקיומא תמיד ולכן המותח חוט של תפירה חייב חטאת על כן בהתחבר בנדון זה שני טעמים טעמו של עיקר ההיתר לפי שעשוין הנקבים וטעם שלא לאסור משום חומרא וגדר הוא מפני שתפירה זו אינה כרובא דתפירות דקפדי בהן שיהיו מהודקים תמיד א"כ אין לפקפק בהתר זה לא מצד הדין ולא מצד חומרא שאין זה אלא כמין ולולאות וקרסים".

ומדבריו עולה שאם משאירם יותר – יש לאסור מדרבנן, משום סרך תופר.

היראים סבור שמלאכת תופר שייכת גם בחבלים הקבועים בנקבי הבגד, ואינו מדמה אותם כלל לקרסים. נראה מדבריו שהוא מחלק בין תפירה שנועדה לשחרור כשפושט הבגד, שהיא מותרת מפני שאינה תפירה אלא ליום אחד, לבין תפירה שנמלך להניחה כשהיא מהודקת, שהיא תפירה לעולם²⁶.

אמנם, אפשר לפרש אחרת את דברי היראים – יתכן שהוא אינו מחלק בין תפירה ליום אחד לתפירה עולמית, ומסתבר שהוא מן המחמירים בשאלה זאת (ראה עמ' 261). ונראה שעיקר סברתו הוא שאם מהדק ומשחרר בתמידות לצורך לבישת הבגד ופשיטתו אין זה תופר אלא פעולת הידוק, אך אם נמלך לעיתים להניחו מהודק – הרי זה נחשב תופר אף אם החוט נמצא בנקבים. ועיין במאירי, שמדבריו משמע שכל הידוק של חוט מותר, לפי שאינו תפירה:

ויש אוסרין מכאן שלא להדק חוט של בית הזרוע הנקרא קורדאר ואיני רואה מכאן טענה כלל שאין זה תפירה אלא הדוק בעלמא לבד ולנוי. (ע"ה)

(ע"א)

סיכום

עולה מדברינו שיש שלוש שיטות בהידוק החוט:

1. כל הידוק מותר (מאירי).
2. הידוק של חוט בנקבים מתוקנים – מותר, ואם מניחו לפעמים מהודק – אסור מדרבנן משום סרך תופר (רבינו ישעיה).
3. הידוק בנקבים מותר אם משחררו כשפושט הבגד, ואם נמלך להשאירו מהודק – חייב חטאת (יראים), והצענו בדבריו שני הסברים: חילוק בין תופר ליומו לתופר לעולם, וחילוק בין מהדק לתופר – כשנקודת המבחן היא האם משחרר ההידוק כשפושט הבגד).

²⁶ ומה שכתב היראים שהוא חושש לו מחטאת, ולא החליט הדבר לגמרי, אפשר שהוא משום שרק לעיתים נמלך להשאירו מהודק, אבל אם היה ברור שהוא מניחו כך לעולם – היה מחייב אותו חטאת בפשיטות, וצ"ע. על פי הסבר זה יש לפנינו מחלוקת כפולה בין הרי"ד ליראים: לרי"ד יש חיוב גם בתפירה ליום אחד, והידוק בגדים בנקבים המתוקנים אינו בכלל תופר כלל, והיראים סבור איפכא – שגם הידוק בנקבים יש בו משום תופר, אך הידוק ליומו מותר. וצ"ע בזה משום ששיבולי הלקט הביא דברי שניהם זה אחר זה בלא להעיר מאומה. וראה עוד גינת ורדים הנ"ל, שהיטה את היראים לגמרי לכיוון רבינו ישעיה, והוסיף שהיראים לא התכוון באמת לחוש לו מחטאת אלא לכל היותר לאסור מדרבנן, וצ"ע, שאינו משתמע כן בדברי היראים.

השלחן ערוך והאחרונים הכריעו כשיטת רבינו ישעיה. אמנם, המתירים בתפירה שאינה של קיימא (ראה לעיל עמ' 264 ואילך) יתירו אף בהידוק חוט (אפילו אינו מתוקן בנקבים) אם אינו מהדקו לעולם.

תחיבת מחט בבגד

כזכור, הגמרא בשבת הקשתה על המשנה הקובעת כי התופר שתי תפירות חייב:

והא לא קיימא! אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: והוא שקשרן. (עד

ע"ב)

על כך כתב הקרבן נתנאל:

משמע דעיקר קושיית הש"ס דלא הוי אב מלאכה, אבל פטור אבל אסור הוא. ולכך תמה אני מאין נוהגין העולם שתוחבין עם מחט שקורין שטעקנאדל בל"א הקרייז עם המלבוש שקורין שופצע בל"א, הא הוי שתי תכיפות, וכן הנשים בפראג שמחברין השלייא"ר עם מחטים הללו הא הוי שתי תכיפות. (קרבן נתנאל על הרא"ש שבת ז, ג.)

לעומתו, האגרות משה סבר שאין זה עניין לתופר כלל:

מה שמחברות הנשים תכשיטין לבגדיהן ע"י פין אם יש בזה חשש תפירה בשבת, היה נראה לע"ד בפשיטות שאין בזה שום חשש... דלא כל החבורין הם שייכים למלאכת תפירה, אלא חבור כהא דתפירה דמשה שני חלקי בגד כבגד אחד ממש כמו שהיה נארג ולכן התולדה שלה הוא רק מדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיוצא בו כדכתב הרמב"ם בפ"י משבת הי"א, שהוא דבק שנעשו בזה שני הניירות והעורות כנייר אחד ועור אחד. אבל בהא דקשירה ופריפה וקרסים וכפתרים אף שנתחברו ע"י זה שני חלקי הבגד הוא חבור שאינו עושה אותם כבגד אחד אלא לעולם הם שני חלקים אך שנעשו מחוברים זל"ז שזה הוא חבור אחר שאינו שייך למלאכת תפירה. (או"ח ב, פד)

בהמשך דבריו הוא מוסיף כי אפשר שאף הקרבן נתנאל לא תמה אלא על מצב שבו חיברו את התכשיט לבגד לזמן ארוך:

שהיה דרכן להניח כן שיהיו ביחד בגד אחד ואפשר גם שלא יסלקו לעולם אלא בעת שיצטרכו לתקן.

לכאורה עיקר הויכוח בזה הוא בשני מוקדים:

א. המוקד הראשון קשור למהות מלאכת תופר – נראה כי הקרבן נתנאל נוטה להניח שכל חיבור שני דברים באמצעות דבר שלישי הוי תופר. לעומתו, האגרות משה סבור שרק חיבור שהופך את הדברים המחוברים לישות אחת גמורה הוי תופר, אבל שני דברים המחוברים יחד אך נשארים שני דברים – אין זה תופר.

ב. המוקד השני קשור לויכוח גדול שנתגלע באחרונים (שאליו רמז ר' משה פיינשטיין), ונוגע לשאלה אם שייך תופר על ידי תחיבת מחט עצמה או שמא בעינן דווקא חוט ולא מחט. הר' פיינשטיין הביא ראיה לזה מן הירושלמי, על פי פירושו שם:

ועיין בירושלמי פ' כלל גדול ה"ב שאיתא התם תפרו לבגד החוט חבור לבגד ואינו חבור למחט, ולכאורה לא מובן... ולכן נראה לפרש דמחדש דצריך שיהיו השתים והשלש תפירות מהחוט לבד אבל אם היו בצרוף המחט פטור דהמחט לא מצטרף משום דתחיבת מחטין אינה תפירה ונשארה תפירה אחת שפטור, משום דרק החוט נעשה חבור לבגד בתפירה ולא המחט. וא"כ הוא ראיה מירושלמי שליכא ענין תפירה בתחיבת מחטין אף לצירוף וכ"ש כשכולה הוא מן מחטין, דלא כתמיהת הקרבן נתאל. (שם)

והנה, בנקודה זו דן באריכות בשו"ת גינת ורדים (ארו"ח כלל ג' סימן יז-ט), ונחלק עם הרב השואל אם תפירה על ידי מחט בלא חוט נחשבת שינוי גמור להתירה בשבת (כי אין דרך תפירה בכך) או לא. עיקר מסקנתו מובאת בשערי תשובה:

ועיין בגינת ורדים מה שמקמטין בגד על ידי תפירת מחט ארוך או שראשה א' עב, ותוחבין פעמים ושלש עד שמספיק לקמוט כמו תפירה אם מקיימין אותם כן כגון בגדי נשים שמניחין כן בארגז מקומט על ידי מחט שלא תצטרך להטריח שנית ודאי אסור לעשות כן בשבת אך אפילו לתחום שולי הבגדים למעלה בשעה שעוסק בעבודתו או בשעת הלוחך ע"י תחיבת מחט אעפ"י שאח"כ חוזרת ושומטת המחט אין להתיר, זולתי לדעת הר"ר יואל דמתיר בתפירה שאינו להתקיים. וחכם אחד חולק והוא חוזר והשיב לו ומסוף דבריו משמע שאין להחמיר בתחיבה זו כ"א בעושה ע"ד שיתקיים.

(שם ס"ק יא)

נראה שהוא סבור שאם אינו עושה כן להתקיים – יש להתיר אף בשלוש תחיבות, כדעת רבינו יואל שמתיר תפירה שאינה של קיימא. לשיטת האגרות משה נראה שאין זה עניין תפירה כלל ויש להתיר בכל גווני. ומכל מקום, נסתפקתי במי שנפרם לו התפר בשולי מכנסיו ומהדקו בסיכת ביטחון, שנראה לי פשוט להתיר אם עושה כן ליומו. שהרי לאגרות משה אין זה עניין תפירה, ואף לגינת ורדים – אם אינו עושה לקיום נטה להקל. אבל אם מתכוון להשאיר שם הסיכה להחזיק הבגד בקביעות יש להחמיר בזה לענ"ד, ואפשר שאף האגרות משה יודה בזה לאיסור, שמעתה הרי זה הופך ליחידה אחת (אך כיוון שאין דרכו בכך, נראה שאסור רק מדרבנן).

מדבקות רב פעמיות, סקוטשים וכיו"ב

כתב הרמב"ם:

המדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיוצא בו הרי זה תולדת תופר וחייב. (י. א.)

יש לעיין בשיטות הדבקה שונות המקובלות היום, המאפשרות הדבקה רב פעמית. הדבר מצוי במדבקות של שקיות מזון למיניהם, וכן בטיטולים, סקוטשים המצויים בבגדים, או במקום שרוכי נעליים. והנה, לענ"ד כל זה אינו בכלל תופר משתי סיבות מרכזיות:

- א. על פי היסוד שקבע ר' משה פיינשטיין באגרות משה הנ"ל, שאין זה דבר ההופך את שני החלקים לישות אחת, ולכן אין זה חיבור של תפירה.
- ב. ועוד נראה לי שכל חיבור שמיועד לפתיחה וסגירה חוזרות, ובנוי ועשוי מתחילה באופן שהוא מאפשר זאת, הרי הוא ככפתורים ורוכסנים, שאין בסגירתם ובפתיחתם משום תופר או משום קורע²⁷.

ובשולי הדברים נדגיש כמה מסקנות למעשה:

1. **מותר להשתמש היום בחיתולים חד פעמיים בשבת, ולענ"ד אין צורך לפתוח ההדבקה מערב שבת, כיוון שאין זה לא בגדר תופר ולא בגדר קורע, שאינה אלא ככפתורים. אמנם, יש להיזהר שלא להדביק את החיתול כשזורקים**

²⁷ בתשובות הראשונות שנכתבו ע"י הפוסקים בעניין טיטולים חד פעמיים דנו בזה הרבה מצד שיטת רבינו יואל בעניין תפירה לזמן, ולא העלו נקודה זו – שאין זה תפירה כלל – משום שרק מאוחר יותר ייצרו את המדבקות הרב פעמיות, ובמקצת המקרים יש היום סגירה כעין סקוטש, וכל זה לענ"ד שאינו שייך לתופר כלל.

- אותו לאחר השימוש, כי הדבקה זו כבר נעשית במקום שלא ניתן לפתחו בלי לקרוע, וגם אין זו הדבקה לזמן ואין בה צורך, וראוי להימנע מכך.
2. **מותר להשתמש בסיכות ביטחון** או במחטים המיועדות לכך (שאינן מוקצה) לחיבור מכפלות או קישוטים לבגד בשבת, ובלבד שלא ישאירן **שם לעולם**, שבזה יש מקום לחוש לאיסור תופר לחלק מן הפוסקים.
3. לעניין פתיחת שקיות מזון וכיו"ב, עיין בזה להלן במלאכת קורע (עמ' 312).
4. **זוגות גרביים או כפפות וכיו"ב, הנמכרים בחנויות כשהם מחוברים זה לזה באמצעות חוט פלסטי**, בדרך כלל הם בתחיבה אחת ואין זה תפירה של תורה, אולם מבואר במשנת כלאיים שהוא איסור דרבנן. אמנם, אפשר שיש להתיר משום שלא נתפרו זה לזה כדי שיהיו לאחדים אלא כדי שלא יאבדו זה מזה. קצת יש להשוות מקרה זה לדיון הרמ"א על הבגדים המחוברים הבאים מן הכובס, שבזה נחלקו הקדמונים מצד תפירה שאינה של קיימא. ובנידוננו שהוא רק תחיבה אחת, יש אף יותר מקום לסמוך להקל בזה, גם אם נרצה לנהוג כשיטות המחמירות בתפירה שאינה של קיימא, הכא שהוא דרבנן יש לסמוך על המקילין. ואין לחייב בזה מצד מכה בפטיש כפותח בית הצוואר בשבת, ששם לא נגמרה מלאכת הבגד כלל עד פתיחת בית הצוואר, ואילו כאן כבר נשלם הבגד לגמרי וחובר יחד רק לצורך מכירתו כזוג.

תפירה בחומרים שונים

תופר בעצים

כתב בביאור הלכה:

הרי זה תולדת תופר – כי תופר ענינו הוא דלוקח שני דברים אחדים ומחבר אותם לאחד וכן הוא ע"י דיבוק. ונראה לי שהוא הדין כשמדבק עץ לעץ על ידי דבק כנהוג גם כן שם תופר עליו. כי מצינו בגמרא דף ע"ד ע"ב דבעצים שייך ג"כ תפירה דאמר שם האי מאן דעבר חלתא [כוורת של קנים] אי חייטיה לפומיה וכו' עי"ש ברש"י. (סי' שט)

אמנם, במנחת חינוך כתב:

וזה פשוט דלא נקרא תופר או קורע רק בדברים הרכים או עורות דדרכן לתפור אבל מה שהאומנים עושים שתופרין כלי חרס שבורים כמו פארציליין וכדומה לא שייך תופר רק עושה כלי או שובר אבל תפירה וקריעה לא שייך כלל כי במשכן היה יריעות וכדומה וזה פשוט. (מוסך השבת

מלאכת קורע)

ולכאורה נראה שנחלקו אחרונים אלו בשאלה האם שייך תופר בדברים קשיחים או רק בדברים הרכים, ויש להוכיח כדברי הבה"ל מהסוגיה דחלתא שאותה הביא. ונראה לומר שיש לקרב הדעות אם נאמר שגם הביאור הלכה לא כתב ששייך תופר במדבק שני עצים להדדי בדבק, אלא בכגון עצים של כוורת, דהיינו קנים רכים ששייכת בהם אריגה, כפי שכתב רש"י להדיא:

הסיך השתי – הרי זה מיסך, ארג אחת למעלה ואחת למטה כדי להעמידו – הרי עושה שתי בתי נירין, ארג – הרי זה אורג. (עד ע"ב ד"ה עשרה)

מכיוון שכל המלאכות של עשיית הבגד שייכות בזה, נראה פשוט ששייכת גם מלאכת תפירה. אבל בעצים קשים ועבים לא שייך תופר כלל, ובזה גם הבה"ל יודה.

אולם עדיין צ"ע בדרך זו, מכיוון שלא משמע כן מדברי הבה"ל, משום שהוא דיבר על תופר בעצים מצד מה שמדבק עץ לעץ בדבק כנהוג, וזה שייך לכאורה בכל שני עצים הנדבקים זה לזה, וצ"ע.

ויותר נראה לומר שהביאור הלכה סבור שיש תופר בכל דיבוק שני עצים, ואילו המנחת חינוך סובר שאין בזה תופר. כדי לתרץ את דברי רש"י לגבי חלתא, יסביר המנחת חינוך שגם רש"י לא כתב כן אלא גבי חייטיה לפומיה, ששם כנראה עושה פה לכוורת ותופר אותו בחוט. במקרה כזה, שתופר פה שראוי לתפירה ע"י חוט, וגם צריך לקשרו לאחר התפירה כפי שכתב שם להדיא (וכך מקובל גם היום – לחבר נסרים דקים באמצעות חוטים, כגון סכך לנצח ומחצלות), בזה ברור ששייך תופר, אך במדבק סתם עץ לעץ סובר גם רש"י שאין תופר.

ויש לעיין – לדעת הביאור הלכה, הסובר שיש תופר במדבק ב' עצים זה לזה בדבק, מדוע לא כתב בפשיטות שישנו איסור במדבק שני עצים זה לזה במסמרים, או בתוקע עץ בעץ, כדברי הגמרא על 'עייל שופתא בקופינא דמרא' (שבת קב ע"ב)? ויעויין ברש"י שם, וברמב"ם שפסק:

וכן התוקע עץ בעץ בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד
הרי זה תולדת בונה וחייב. (י, ג)

ונראה שבמדבק עצים במסמר או בתוקע עץ בעץ – ברור גם לביאור הלכה שאין
זה תופר אלא בונה או מכה בפטיש²⁸, ורק במדבק עצים בדבק – דדמי למדביק
ניירות – רואה זאת הבה"ל כתופר.

וצ"ע בזה, וכי דבק כתיב בקרא? והלא הדבק עצמו הוא הרחבה של הרמב"ם
לתפירה בחוט, ומאי שנא דבק ממסמר? ונראה לומר שהביאור הלכה סובר שכל
פעולה שיש להסתפק לאיזו מלאכה לדמותה – יש לשייכה למלאכה היותר קרובה
אליה מבחינה רעיונית – המדבק במסמר קרוב יותר לבונה, ואילו המדבק בדבק
קרוב יותר לתופר, וצ"ע²⁹.

הידוק דפים

עוד יש לעיין במהדק דפים זה לזה באמצעות סיכות, שבאופן פשוט נראה שיש
לחייבו משום תופר אם מדבקם באופן שרוצה שיהיו לאחדים בידו באופן קבוע.
אולם לאור דברינו בדברי הביאור הלכה לעיל יש מקום לומר שכיוון שמשתמש
בסיכות, שהן כעין מסמרים, יש לחייבו משום בונה או מכה בפטיש.

אולם נראה לי ברור שאף לבה"ל יש לחייב בזה משום תופר. על פי דברינו,
שיטתו היא שיש לשייך כל פעולה למלאכה היותר קרובה, ואם מדובר בניירות –
יותר סביר לראות זאת כתופר ולא כבונה אף אם מדבקם בסיכות. רק בעצים יש
חילוק בין דיבוקם בדבק – שיותר קרוב לתופר, לבין דיבוקם במסמרים – שיותר
קרוב לבונה.

²⁸ הדבר תלוי בשאלת בניין בכלים, עיין רש"י עד ע"ב ושם קב ע"ב, ועוד נרחיב בזה, ברצות ה', במלאכת
בונה.

²⁹ שוב ראיתי בספר שביתת השבת (פרק ד' אות ג') שכתב כיו"ב:
"נראה דכל העושה מלאכה אחת ויש לה דמיון למלאכות שונות אינו חייב אלא אחת, דרך משל המדבק
ניירות הרבה יחד עד שנעשה לוח עב וכולל לחייבו משום תופר וגם משום בונה, כמ"ש הראב"ד לענין עושה
לבדן אך מאחר שענינם אחד והוא לחבר הנפרדים ע"כ אינו חייב אלא אחת."
והוסיף בציץ אליעזר (כ', יח'): "ומסתבר דחייב על אותה מלאכה שנראית דומה יותר אליה בהתהוותה".
ודומה הדבר למה שדנו בש"ס בכמה מקומות במלאכות מסוימות משום מאי מחייבין ליה, כענין המשקה
בריש מועד קטן, וכמו הדיון בענין משמר בשבת קלח ע"א, ומשמע שם שיש לחייבו אחת בלבד. ויש
להאריך בזה – הלח"מ על הרמב"ם בכמה מקומות, וכך נוקט גם המנ"ח במקומות רבים במוסך השבת,
סוברים כי ניתן לחייב שתיים, אבל לענ"ד אין לחייב שתיים אלא בפעולות שיש להן שני מוקדים, וכעין שתי
תוצאות מן המעשה האחד שעשה, אבל פעולה אחת בלבד – יש לחייב עליה רק אחת, על פי המלאכה
שהיא דומה לה יותר, ועוד חזון למועד לדיון עקרוני וארוך יותר בזה.

ועדיין צ"ע בכל זה, כי לענ"ד נראה יותר פשוט כדברי המנ"ח שלא שייך תופר בדברים קשיחים. שוב ראיתי שהדברים כמעט מבוארים בירושלמי פרק כלל גדול (ה"ב) בעניין ההבחנה שבין קורע למחתך:

ואית דמחלפין קריעה בעורות וחיתוך בבגדים קריעה בעורות באילין רכיכיא וחיתוך בבגדים באילין ליבדייא.

והיינו שקריעה שייכת בדברים הרכים, ומחתך שייך בלָבָד – שהוא קשיח יותר. ולכאורה נראה שתופר שווה בזה לקורע, שאינו אלא בדברים הרכים, אך יתכן שחילוקן של הירושלמי הוא רק לעניין תרי גווני קריעה, כדי לקבוע את גבולות שתי המלאכות – הקורע והמחתך³⁰, להבנתו. וצ"ע.

תפירה באדם

יש לדון במי שנפצע בשבת וזקוק לתפרים כדי לדבק הפצע ולאחות הבשר, האם שייך בזה מלאכת תופר או דילמא אין תופר באדם.

בשו"ת מנחת שלמה כתב הגרש"ז כי נראה לו שעקרונית יש בתופר שכזה איסור תורה:

חושבני דרק לענין בונה צריכים בגמ' (שבת צ"ה ע"א) לאסמכתא או למילף מקרא דויבן א-להים וכו' לאשמועינן שגם גוף האדם חשיב בנין, משא"כ בנוגע לתופר, נראה דכמו שהמדבק ב' ניירות או עצים דקים לעשותם עץ עבה חייב משום תופר, הכי נמי תופר בשר אדם או עורו שהוא כבשרו ורוצה שיתקיים ויתחברו יחד דיש לחשוש למלאכת תופר. ולא מיבעיא לדעת רש"י בשבת ק"ז ע"א דהמפיס מורסא לעשות לה פה חייב משום בונה או משום מתקן כלי, דמה לי מתקן מכה מה לי לתקן כלי, שפיר מסתבר דאם חשיב בונה בפתח של מכה ה"ה נמי דחשיב תופר, ואף דמה שהתפירה מתקיימת הוא רק מפני שאח"כ מתרפא ונעשה מאליו, מ"מ האדם הרי תופר כדרכו ומלאכתו מתקיימת, וגם נראה לכאורה שאף להרמב"ם בפ"י משבת הי"ז שהמפיס שחין להרחיב פי המכה חיובו רק משום מכה בפטיש, ג"כ צריך להתחייב כאן משום תופר, ואף על גב שאין דרך לתפור בגוף האדם רק אם נתקלקל דהיינו לחולה או מי שקיבל מכה, מ"מ אין זה חשיב כאילו אין דרך תפירה בכך. (ח"ב סימן לה)

³⁰ ונרון בזה עוד כשנגיע, בעורת ה', למלאכת מחתך.

לאור דברים אלו מסיק הגרש"ז כי אין להתיר אלא בפיקוח נפש בלבד, ולא כדי למנוע צלקות.

אמנם, בשו"ת ציץ אליעזר נטה לומר שאין תופר בגוף האדם:

לפענ"ד נראה כדעתו של הגר"י אברמסקי ז"ל שהשיב בזמנו שאין איסור תורה של תפירה באדם באשר אין דרך תפירה בגוף האדם, ולא דמי זה לדעתי לכתיבה על גוף האדם דהוי כתיבה, דשם איננה באה לתועלת האדם אלא היא מטרה כשלעצמה בהיותו נצרך לכך, והבשר שעליה הוא כותב זאת משמשת לכותב רק במקום נייר או חתיכת עץ, וכדומה, ומשא"כ בתפירה הבאה לצורך בשר האדם. (ח"כ סי' יח)

הציץ אליעזר הוסיף לטעון שם שכיוון שאחר כמה ימים נהוג להוציא את התפרים – הרי זו תפירה שאינה של קיימא, ויש להקל בזה כדעת רבינו יואל (ראה לעיל עמ' 265), ומשום זה נטה להקל לתפור בשבת גם במקום שאין סכנה, שבמקום צער וחולי לא גזרו.

על טענות אלו כתב הגרש"ז שם:

ונוסף לזה גם ראיתי שרבים סוברים דליכא כלל איסור תורה בתפירה שבגוף האדם, אף שלענ"ד כן צריכים לחוש לזה משום דאף אם מוציאין אח"כ את חוטי התפירה אפי"ה התפירה חשיב של קיימא. (שם)

נראה מדבריו שהוא רואה זאת כתפירה של קיימא משום שהחוט הוא רק האמצעי, אבל תפירת חלקי הבשר עצמם מתקיימת.

ויש מקום להסתפק אם הדברים אמורים גם לדעת הסוברים שבתופר בעינן שיחבר באמצעות דבר שלישי (ראה לעיל עמ' 262), או רק לדעת הסוברים שעיקר תופר הוא בחיבור שהופך לאחד ולא ניתן להפרידו. לענ"ד נראה שגם אם נסבור שתופר הוא באמצעות דבר שלישי, יש לומר שעיקר העניין הוא לדבק את שני החלקים, והחוט טפל הוא לחיבור, ולכן ייחשב תפירה של קיימא גם אם מוציאים את החוט.

אמנם, יש מקום להסתפק אם יש משום תופר במה שנהגו היום להשתמש ב'פרפר' שרק מקרב את חלקי הבשר, והחיבור עצמו נוצר ע"י הרקמות החיות (ויש גם שיטה של קירוב חלקי הבשר ע"י לחץ, ללא אמצעי שמחבר). ואולי הדבר תלוי במה שהבאנו לעיל ביסוד תופר באמצעי חיצוני.

בנוסף יש לדון אם יש כאן מעשה תפירה, כי עיקר התפירה נעשית כאן ע"י גוף האדם עצמו, ובקירוב חלקי הבשר הוא רק מאפשר את איחוי הרקמות, וכן צ"ע אם הוא מעשה בידיים או גרמא בעלמא, וקצת מסתבר שאם הדרך לעשות כן – הדבר נחשב מעשה ולא גרמא.

תפירה באוכלין

כתב הרשב"א:

השיב עוד דמותר לתפור העוף ביום טוב שמלאוהו מבשר כתוש מבפנים. שהרי אותה תפירה צורך אוכל נפש הוא, והמחט עצמו מותר לטלטלו. (א)

(תקנו)

השלחן ערוך הביא את דברי הרשב"א, ופסקם להלכה:

עופות שממלאים אותם בשר וביצים, מותר לתפרם ביום טוב. (סי' תקט, סעיף

(ג)

משמע שהם סבורים כי באופן עקרוני יש תפירה באוכלין, אולם הדבר הותר משום שהוא צורך אוכל נפש. ויש לעיין בזה משני כיוונים:

א. אם נכון הוא שיש תפירה באוכלין, אזי היתר תפירה משום אוכל נפש אינו היתר פשוט. היתר זה תלוי לכאורה בשאלה היסודית אילו מלאכות הותרו ביום טוב לצורך אוכל נפש. כיוון שאין ענייננו עכשיו בסוגיה זו, רק נעיר בקצרה שישנם ראשונים הסוברים שהצורך של אוכל נפש הוא המתיר, ולכן כל פעולה שביסודה היא נעשית לצורך אוכל נפש תהיה מותרת – אף במלאכה שאינה בהכרח לצורך אוכל נפש. הגדילו לעשות בעניין זה התוספות בשבת, שכתבו:

תימה לר"י כיון דמותר לגבן בי"ט מן התורה אפילו באפשר אפילו לא יהא מותר מדרבנן אלא בדלא אפשר, אם כן נפל ביתו בי"ט יהא מותר לבנותו בי"ט דמתוך שהותר בנין לצורך דמגבן הוי משום בונה כדאמר בסמוך הותר נמי שלא לצורך ובלבד שיהא צורך היום לאכול בתוכו שלא יכנו שרב ושמש. וי"ל דאסור מדרבנן דהוי עובדא דחול כי היכי דאסורין טחינה והרקדה ביום

טוב. (צה ע"א ד"ה והרודה)

אך יש החולקים על דרך זו, ועליהם נמנים חכמי ספרד, הסוברים שלא כל המלאכות הותרו לצורך אוכל נפש. לדעתם, הותרו רק מלאכות מסויימות **שעיקרן** לצורך אוכל, וגם הן לא הותרו כולן אלא רק הנעשות בדרך כלל לצורך אותו יום ולא לאוצר וכדו'. לפי זה נראה שלא היה מקום להתיר תפירה לצורך אוכל נפש, וצ"ע.

ב. מה הוא היחס הנכון למלאכות שונות הנעשות באוכלים? כידוע, כתבו הפוסקים שאין עיבוד, צביעה, ממרח ועוד מלאכות באוכלים, ויש לדון בעיקרון המנחה, ומתוך כך לדון בתפירה באוכלין. ונראה לי שעיקר הדבר נעוץ בשאלה מהי מגמת המעשה:

אם המגמה היא תיקון האוכל ועיצובו לאכילה, כגון אם ממרח פני הסלט או תבשיל אחר כדי ליפותו להגשה וכיו"ב, וקל וחומר כשמורח ממרח כלשהו על לחם, או שמכין תה או קפה והמים נצבעים, ואפילו שם קצת פפריקה וכיו"ב כדי לתת צבע באוכל שייראה אסתטי וכיו"ב – כיוון שהכול הוא במסגרת האכילה אין צביעה וממרח באוכלין, כי זהו תיקון אוכל.

אבל אם צובע בשר כדי שייראה אדום לצורך מכירתו – נראה שבזה יש צובע אף שהוא באוכלין, כי כאן יש עניין בצבע כשלעצמו, בלי קשר למסגרת האכילה³¹.

לאור זאת נראה לי לעניין התפירה שכיוון שהיא תיקון האוכל כדי שהבשר יישאר בתוך העוף ויוכלו לאוכלו כך – יותר סביר שאין בזה תפירה.

כדי להסביר את דעת הרשב"א והשו"ע שסברו שיש בזה תפירה, נראה לי להציע שתי דרכים:

1. גם הרשב"א לא התכוון לומר שיש תפירה מדאורייתא בתפירת עוף ממולא בבשר, אלא שמכל מקום יש בזה איסור דרבנן. כמו שמצינו גבי עיבוד שאסרו פעולות מסוימות משום דדמי למעבד, כך גם בתופר, אולם כיוון שיש בזה צורך אוכל נפש לא אסרוהו חז"ל ביום טוב.
2. ובדרך אחרת נראה לי להציע שפעולה עשויה להיות מוגדרת כתיקון אוכל רק אם היא מתבצעת במסגרת האכילה ולקראתה, אבל תפירה היא פעולה שאינה במסגרת האכילה והיא אסורה בשבת מן התורה, ורק ביום טוב – כיוון שהבישול מותר לצורך האכילה – אנו רואים גם את פעולת התפירה כחלק מן המסגרת הזו. לכן ביום טוב אנו מתירים את התפירה לא רק

³¹ וראה עוד בדברינו בעניין צביעה באוכלין בעמ' 141.

לשיטת התוס' שהוזכרה לעיל, אלא גם לשיטת חכמי ספרד, מפני שההיתר של בישול לאוכל נפש הופך את פעולת התפירה לתיקון אוכל שמותר, ובשבת – שאין היתר אוכל נפש – תפירה כזו תהיה איסור תורה.

על פי דברינו נראה לפרש מה שראיתי מקשים על פסקי השולחן ערוך, שכתב בסי' שי"ד:

מותר להפקיע ולחתוך קשרי השפוד שקושרים בטלה או בעוף הצלויים.

(סעיף ט)

ובמשנ"ב שם הוסיף:

וה"ה פירות שקשורים או תפורים יחד בחוט מותר להתיר או לחתוך

החוט. (ס"ק מב)

אם השו"ע פוסק בהל' יו"ט שתפירה היא מלאכה והותרה רק לצורך אוכל נפש, כיצד הותר חיתוך קשרי השיפוד? ומלבד מה שנראה לי שיסוד ההיתר נעוץ בדיני קורע שנדון בהם בהמשך (ראה עמ' 306), יש לומר על פי דברינו כאן שכל פעולה כזו הנעשית במסגרת האכילה – היא תיקון אוכל ומותרת, וזה יש להתיר גם בשבת, כי הקריעה נעשית לאחר הבישול ובמסגרת האכילה.

